

Regeringens proposition

1980/81: 27

om försvarsmaktens organisation m. m. på Gotland;

beslutad den 16 oktober 1980.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

ERIC KRÖNMARK

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas frågan om försvarsmaktens organisation på Gotland samt frågan om disposition av övningsmark för arméförbandens utbildning.

Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente bör även i fortsättningen vara mobiliseringsmyndighet och ha därmed sammanhängande förvaltningsansvar. Resurserna för dessa uppgifter bör i huvudsak vara lokaliserade till Fårösund.

I propositionen behandlas vidare frågan om antalet militära myndigheter i Visby. De nuvarande tre arméförbanden Gotlands regemente, Gotlands artilleriregemente samt Gotlands luftvärnsbataljon bör slås samman med Gotlands militärkommandostab. Antalet myndigheter reduceras därvid från nuvarande fyra till en. De föreslagna organisationsförändringarna gör det möjligt att minska antalet anställda i Visby.

För att få godtagbara övningsförhållanden för pansarutbildningen på Gotland bör mark tillföras Tofta skjutfält väster om Toftavägen och mark öster om vägen få utnyttjas som tillfartsstråk till fältet och som grupperingsplatser.

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-10-16

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Krönmark

Proposition om försvarsmaktens organisation m. m. på Gotland

1 Inledning

I prop. 1974: 135 angående vissa organisationsfrågor m. m. rörande försvaret behandlades försvarsmaktens fredsorganisation på Gotland med anledning av försvarets fredsorganisationsutrednings (FFU) delbetänkande nr 10 (Ds Fö 1974: 1). I propositionen behandlades frågan om att föra över det mobiliserings- och förvaltningsansvar som ligger på Gotlands kustartilleriförsvaret (GK/KA 3) samt den operativa verksamhet som bedrivs där till Gotlands militärkommando (MKG). Vidare behandlades förslaget om att föra över mobiliserings- och förvaltningsansvaret från arméförbanden Gotlands regemente (P 18) och Gotlands artilleriregemente (A 7) i Visby till militärkommandot samt att i samband härmed bilda ett arméregemente lokaliserat till Visborgs slätt.

Riksdagens beslut (FöU 1974: 34, rskr 1974: 392) med anledning av propositionen innebar bl. a. att P 18:s och A 7:s mobiliserings- och förvaltningsansvar inom en femårsperiod skulle föras över till MKG. Riksdagen fann dessutom att konsekvenserna för Fårösunds samhälle av att föra över GK/KA 3:s mobiliserings- och förvaltningsansvar till MKG i Visby borde utredas ytterligare. Riksdagsbeslutet innebar vidare att regeringen skulle uppdraga åt överbefälhavaren att granska förutsättningarna för att dels föra över den operativa verksamheten vid GK/KA 3 till MKG, dels ge MKG ökat inflytande över den utbildning som bedrevs vid KA 3. I avvaktan härpå skulle GK/KA 3 alltiämt vara mobiliserings- och förvaltningsmyndighet och lyda direkt under chefen för marinen i fråga om sådan utbildning som inte avsåg operativ verksamhet. Försvarsutskottet fann i likhet med departementschefen att beslutet om att organisera ett arméregemente på Visborgs slätt genom en sammanslagning av arméförbanden i Visby inte

borde fattas förrän det behov av ytterligare mark, som var en förutsättning för omorganisationen, hade tillgodosetts samt att P 18, A 7 och Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2) t. v. skulle behålla nuvarande anläggningar och vara självständiga utbildningsmyndigheter.

Regeringen uppdrog med anledning av riksdagens beslut i februari 1975 åt överbefälhavaren att genomföra den beslutade organisationsändringen och komma in med förslag till ändringar i förbandens och militärkommandots detaljorganisation. Överbefälhavaren fick också i uppdrag att utreda konsekvenserna för Fårösunds samhälle om det mobiliserings- och förvaltningsansvar som låg på GK/KA 3 fördes över till MKG samt att närmare granska förutsättningarna för att dels föra över den operativa verksamhet som bedrevs vid GK till MKG, dels ge MKG ett ökat inflytande över utbildningen vid KA 3.

Överbefälhavaren lämnade i mars 1976 sitt förslag beträffande militärkommandots och arméförbandens i Visby detaljorganisation. Regeringen fastställde i juni 1977 den principorganisation för Gotlands militärkommandostab som skulle ligga till grund för planeringen av den beslutade omorganisationen.

FFU lämnade i maj 1977 sitt slutbetänkande del 2: Armén och del av marinen (Ds Fö 1977: 3). I betänkandet behandlades på nytt försvarsmaktens organisation på Gotland. Liksom i sitt tidigare betänkande (Ds Fö 1974: 1) ansåg FFU att arméförbanden i Visby borde slås samman till ett arméregemente och lokaliseras till P 18:s nuvarande anläggningar på Visborgs slätt och att A 7/Lv 2:s nuvarande anläggningar borde avvecklas i samband därmed. FFU ansåg att en förutsättning för lokaliseringen till en gemensam anläggning var att erforderlig tillgång till övningsmark för bl. a. pansarutbildning kunde säkerställas. Utredningen förordade emellertid att en sammanslagning av förbanden borde ske genom att t. v. behålla nuvarande kaserner för att underlätta övergången till den nya organisationen. I annat fall måste man enligt FFU undersöka om inte utbildningsorganisationen i Visby borde minskas, t. ex. genom att pansarutbildningen förlades till fastlandet. Regeringen har i avvaktan på att frågan om markförvärv kan lösas väntat med att föreslå en sammanslagning till ett arméregemente.

I prop. 1977/78: 65 om vissa organisationsfrågor m. m. rörande försvaret behandlade riksdagen regeringens förslag med anledning av FFU:s betänkande (FöU 1977/78: 11, rskr 1977/78: 173). I propositionen framhölls att grundutbildningen i pansartjänst för förband som är avsedda för krigsorganisationen på Gotland måste bedrivas på ön. Resultatet skulle i annat fall bli krigsförband med otillräcklig utbildning. Jag ansåg att det torde bli nödvändigt att finna en annan försvarssammansättning på Gotland, om markfrågan inte kan lösas tillfredsställande för P 18:s del.

I prop. 1978/79: 5 om vissa markförvärv för armén m. m. behandlades bl. a. frågan om pansarövningsfält för Visby garnison. Därvid angavs att försvarets fastighetsnämnd sedan oktober 1971 hade utrett frågan om

möjligheterna att åstadkomma en förbättring av utbildningsbetingelserna för P 18:s förband. Av nämndens utredning framgick att länsstyrelsen och kommunen på Gotland bestämt motsätter sig att ett pansarövningsfält anordnas inom något av de två områdena Martille och Homa, inom vilka behovet av ett pansarövningsfält skulle kunna tillgodoses på ett godtagbart sätt. Samtliga berörda organisationer och markägare m. fl. hade riktat kraftiga angrepp mot planerna att förlägga pansarövningsfältet till något av de två områdena.

Mot denna bakgrund anmälde jag att det inte var möjligt för mig att lägga fram förslag om att anordna ett pansarövningsfält som tillgodoser P 18:s behov samt att det därför torde bli nödvändigt att i enlighet med vad jag anförde i prop. 1977/78: 65 finna en annan försvarssammansättning på Gotland.

Regeringen uppdrog i juni 1978 åt överbefälhavaren att se över organisationen m. m. för utbildning av stridsvagnsförband avsedda för Gotland. Därvid skulle bl. a. belysas möjligheterna till resp. konsekvenserna av att arméregementet i Visby inte bildas, att grundutbildningen av stridsvagnsförband på Gotland upphör, att repetitionsutbildningen av stridsvagnsförband bedrivs på Gotland så länge förbanden kvarstår i krigsorganisationen samt att nuvarande stridsvagnsverkstad i Visby reduceras.

Med anledning av prop. 1978/79: 5 konstaterade försvarsutskottet i november 1978 (FöU 1978/79: 9, rskr 1978/79: 56) att länsstyrelsen i Gotlands län och Gotlands kommun anser det möjligt att förbättra övningsförhållandena vid P 18 genom att utvidga Tofta skjutfält väster om Toftavägen och i samband härmed disponera om verksamheten inom fältet. Utskottet förordade därför att beslutsunderlaget skulle breddas och att riksdagen skulle ge regeringen till känna att det enligt försvarsutskottets mening under utredningsarbetet inte bör uteslutas lösningar som innefattar åtgärder av det slag som angavs i mot. 1978/79: 13 till prop. 1978/79: 5. Utskottet syftade främst på en förbättring av övningsbetingelserna för Visby garnison genom utvidgning av Toftafältet väster om Toftavägen samt på möjligheten att disponera mark i skjutfältets närhet som inte ägs av staten. Det borde t. ex. undersökas om ägare av sådan mark är beredda att ingå fleråriga avtal om upplåtelse av mark vid särskilda övningstillfällen.

Regeringen uppdrog i januari 1979 åt överbefälhavaren att vid fullgörandet av utredningsuppdraget från juni 1978 beakta vad riksdagen som sin mening hade givit till känna i denna del.

Överbefälhavaren har i juni 1979 lämnat regeringen en samlad redogörelse för sina utredningsuppdrag samt de överväganden och förslag till ändring av försvarsmaktens organisation m. m. på Gotland som följer därav.

Till protokollet i detta ärende bör fogas en redogörelse för försvarsmaktens nuvarande organisation på Gotland som *bilaga 1* och en sammanfattning av överbefälhavarens förslag till ändring av denna som *bilaga 2*.

Yttranden över förslaget till omorganisation har avgetts av chefen för

armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk, militärbefälhavaren för Östra militärområdet efter hörande av chefen för Gotlands militärkommando, försvarets rationaliseringsinstitut, länsstyrelsen i Gotlands län, länsarbetsnämnden i Gotlands län, Gotlands kommun, försvarets personalnämnd, Tjänstemännens centralorganisations statstjänstemannasektion (TCO-S) och Svenska officersförbundet. En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Regeringen uppdrog i september 1979 åt överbefälhavaren att i samråd med länsstyrelsen i Gotlands län och Gotlands kommun samt Lantbrukarnas länsförbund på Gotland komma in med närmare förslag rörande bl. a. läge och omfattning av den mark som enligt överbefälhavaren skulle behöva utnyttjas av försvarsmakten för den föreslagna omorganisationen. Överbefälhavaren har i januari 1980 redovisat uppdraget och därvid i huvudsak anslutit sig till ett av chefen för Gotlands militärkommando på uppdrag av chefen för armén framlagt förslag. Även chefen för armén har anslutit sig till förslaget. En sammanfattning av detta bör fogas till protokollet som *bilaga 4*.

Yttranden över förslaget till markdisposition har avgetts av fortifikationsförvaltningen, länsstyrelsen i Gotlands län, Gotlands kommun och Lantbrukarnas länsförbund på Gotland. En sammanfattning av yttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 5*.

Försvarets fastighetsnämnd har på uppdrag av regeringen utrett förslaget till utvidgning av övningsmarken på Gotland. I skrivelse till regeringen i maj 1980 har fastighetsnämnden redogjort för utredningen och lagt fram förslag. En sammanfattning av nämndens överväganden och förslag bör fogas till protokollet som *bilaga 6*.

2 Föredraganden

Överbefälhavaren har i juni 1979 på regeringens uppdrag och med ledning av riksdagens beslut (prop. 1977/78: 65, FöU 1977/78: 11, rskr 1977/78: 173) lämnat förslag till ändring av försvarsmaktens organisation m. m. på Gotland samt i januari 1980 förslag till markanskaffning på Gotland.

2.1 Försvarsmaktens organisation på Gotland

Jag behandlar inledningsvis frågan om organisation och uppgifter m. m. för Gotlands kustartilleriförsvar med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3). Överbefälhavaren föreslår att GK/KA 3 även i fortsättningen skall vara mobiliseringsmyndighet och ha det förvaltningsansvar som hänger samman med denna uppgift. Erforderliga resurser för uppgifterna bör i

huvudsak vara lokaliserade till Färösund på norra Gotland. Överbefälhavaren föreslår vidare vissa smärre ändringar i nuvarande organisation för GK/KA 3. Dessa innebär enligt överbefälhavaren bl. a. att antalet anställda vid GK/KA 3 bör vara ca 325, exkl. de anställda som behövs för grundutbildningen av värnpliktiga i Färösund. Överbefälhavarens förslag till organisation av GK/KA 3 medför inte någon förändring av antalet anställda i Färösund i förhållande till det nuvarande antalet.

Överbefälhavaren föreslår att det även i fortsättningen skall finnas två mobiliseringsmyndigheter på ön, en för marinförbanden och en för arméförbanden. Riksdagen har tidigare beslutat att Gotlands militärkommando (MKG) skall vara mobiliserings- och förvaltningsmyndighet för arméförbanden på Gotland (prop. 1974: 135, FöU 1974: 34, rskr 1974: 392).

Överbefälhavarens förslag till organisation och uppgifter m. m. för GK/KA 3 samt förslaget att det även i fortsättningen skall finnas två mobiliseringsmyndigheter på Gotland biträds av de remissinstanser som har yttrat sig över förslagen.

Jag biträder överbefälhavarens förslag i denna del. Det ankommer på regeringen att närmare fastställa dimensionering och detaljorganisation m. m. för GK/KA 3.

I prop. 1978/79: 5 om vissa markförvärv för armén m. m. behandlade jag bl. a. utbildningsbetingelserna för pansarförbanden på Gotland. Jag anmälde därvid att jag avsåg föreslå regeringen att överbefälhavaren skulle få i uppdrag att se över organisationen m. m. för utbildning av stridsvagnsförband avsedda för Gotland och att komma in med härav föranledda förslag. Överbefälhavaren fick i september 1979 detta uppdrag.

I sin redovisning av uppdraget föreslår överbefälhavaren en ändrad organisation av pansarbataljonerna på Gotland till mindre bataljonsenheter men till ett något utökat antal, vilket skulle medföra minskade krav på utrymme inom övningsfälten. Han föreslår vidare att antalet värnpliktiga ur armén som grundutbildas på Gotland skall minskas med ca 30 % till ca 1000 för att minska belastningen på övningsfälten. I förslagen förutsätts dock att ytterligare mark kan disponeras för övningsverksamhet i anslutning till Tofta skjutfält.

Överbefälhavarens förslag till ändrad organisation av pansarbataljonerna på Gotland biträds av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan. Förslaget om att minska värnpliktskontingenten ur armén på Gotland med ca 30 % biträds av chefen för armén och försvarets rationaliseringsinstitut. Militärbefälhavaren för Östra militärområdet, chefen för Gotlands militärkommando, länsstyrelsen i Gotlands län, TCO-S och Svenska officersförbundet delar inte överbefälhavarens uppfattning om minskningens storlek.

Enligt min mening måste utbildningskontingentens storlek anpassas till rådande utbildningsbetingelser så att utbildningen av förbanden på Gotland kan bedrivas under godtagbara former. Jag anser vidare att det är olämpligt av bl. a. kostnadsskäl att fler värnpliktiga från fastlandet fullgör

sin tjänstgöring på Gotland än vad som är nödvändigt från utbildnings- och förbandsomsättningssynpunkt. Grundutbildningskontingenten på Gotland bör därför i stort sett vara av den omfattning som överbefälhavaren har föreslagit. Enligt vad jag har inhämtat har antalet värnpliktiga ur armén som har grundutbildats de senaste åren på Gotland i realiteten varit lägre än det antal som ligger till grund för överbefälhavarens överväganden. Den faktiska minskningen av antalet värnpliktiga blir därför något lägre än vad överbefälhavaren har redovisat. Det ankommer på regeringen, eller den regeringen utser, att närmare reglera det antal värnpliktiga som skall grundutbildas på Gotland.

Jag går nu över till frågan om att bilda ett arméregemente i Visby. Jag vill först erinra om att riksdagen 1974 beslutade att arméförbanden – Gotlands regemente (P 18), Gotlands artilleriregemente (A 7) och Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2) – skulle vara självständiga utbildningsmyndigheter (prop. 1974: 135, FöU 1974: 34, rskr 1974: 392). Riksdagens beslut innebar vidare att ställning till att slå samman arméförbanden i Visby till ett arméregemente skulle tas först när behovet av mark för en sådan omorganisation hade tillgodosetts.

Överbefälhavaren föreslår att arméförbanden slås samman till ett arméregemente och lokaliseras till P 18:s nuvarande anläggningar. För den åldersklass som överbefälhavaren anser skall grundutbildas ur armén på Gotland – ca 1 000 värnpliktiga – erfordras inte att såväl P 18:s som A 7/Lv 2:s nuvarande etablissemang behålls. Överbefälhavarens förslag i denna del biträds av flertalet remissinstanser. TCO-S och Svenska officersförbundet föreslår emellertid att nuvarande organisation behålls.

Jag anser i likhet med överbefälhavaren att förbanden bör slås samman till ett arméregemente. Enligt min mening bör en sådan åtgärd underlätta arbetet med en fortsatt samordning inom försvarsmakten. Jag anser det vidare angeläget att ta till vara de besparingar som blir möjliga genom en sådan åtgärd. Arméregementet bör enligt min mening organiseras utan att avvakta en eventuell avveckling av A 7/Lv 2:s etablissemang. Tidpunkten för en sådan avveckling är bl. a. beroende på när medel för erforderliga investeringar i P 18:s anläggningar kan ställas till förfogande. Jag är därför inte beredd att nu ta ställning till genomförande av och tidpunkt för en sådan lokalisering.

Överbefälhavaren anser beträffande ledningsorganisationen i Visby att antalet militära myndigheter i Visby skall minska från nuvarande fyra (MKG, P 18, A 7 och Lv 2) till en myndighet som består av dels Gotlands militärkommandostab med förvaltningsresurser för arméförbanden, dels det föreslagna arméregementet. Denna myndighet kommer därigenom att ha ansvar för arméförbandens grund- och repetitionsutbildning och mobilisering samt ha erforderliga förvaltningsresurser för dessa uppgifter. Den kommer även att ha ansvaret för beredskap och operativ ledning för samtliga stridskrafter på Gotland, dvs. de uppgifter som f. n. åvilar Gotlands militärkommando.

Överbefälhavarens förslag att bilda en myndighet i Visby biträds av chefen för armén och försvarets rationaliseringsinstitut. Chefen för marinen, militärbefälhavaren för Östra militärområdet, Gotlands militärkommando, länsstyrelsen och berörda personalorganisationer anser att arméregementet bör organiseras fristående från militärkommandot.

Överbefälhavarens förslag till principorganisation för myndigheten i Visby innebär att antalet anställda, inom huvudsakligen stabs- och förvaltningsorganisationen, kommer att minska med ca 85 jämfört med det faktiska personalläget 1975. Genom att samlokalisera all utbildningsverksamhet m. m. till P 18:s anläggningar beräknar han att en ytterligare minskning med ca 20 anställda skall kunna bli möjlig på sikt.

Jag biträder överbefälhavarens förslag att det skall bildas en militär myndighet i Visby. Jag vill i detta sammanhang erinra om att riksdagen tidigare har beslutat om att Gotlands militärkommando skall vara mobiliseringsmyndighet för Gotlands arméförband och ha erforderliga förvaltningsresurser för arméförbandens utbildning och mobilisering (prop. 1974: 135, FöU 1974: 34, rskr 1974: 392). Enligt min mening är det lämpligt att även inordna arméregementet i den nya myndigheten. En sådan samordning medför att en myndighet kommer att ha det fulla och entydiga ansvaret för såväl utbildning som mobilisering av arméförbanden samt disponera erforderliga resurser för dessa uppgifter. Eftersom denna myndighet skall ha ansvaret för den operativa ledningen m. m. i fred och krig av samtliga förband inom Gotlands militärkommando anser jag att det skall ingå företrädare ur flera försvarsgrenar i myndigheten. Den bör tillhöra armén och ha samma lydadsförhållanden som övriga lägre regionala myndigheter. Det ankommer på regeringen att närmare reglera de frågor rörande myndighetens dimensionering och organisation m. m. som aktualiseras genom den förordade omorganisationen.

Överbefälhavaren har vidare lämnat förslag till tidsplan för att genomföra de angivna åtgärderna. Denna innebär att beslutade förändringar bör genomföras stegvis. Beträffande tidsplan för att genomföra organisationsförändringarna förordar jag att den nya myndighetens organisation införs successivt och i princip bör vara genomförd den 1 juli 1983. Tidsplan för övriga organisationsförändringar m. m. bör fastställas av regeringen.

Organisationsförändringarna kan i vissa fall komma att medföra problem för personalen vid de berörda myndigheterna. Jag förutsätter emellertid att dessa problem begränsas så långt det är möjligt. Vidare förutsätts att förändringarna genomförs i nära samarbete mellan de berörda myndigheterna, statens arbetsmarknadsnämnd och försvarets personalnämnd samt att vederbörliga kontakter tas med berörda personalorganisationer. Personalminskningarna bör genomföras i samband med naturlig avgång och i förening med en effektiv omplaceringsverksamhet.

2.2 Markfrågor

Jag går nu över till att behandla de frågor som gäller disposition av övningsmark m. m.

Enligt överbefälhavaren är en absolut förutsättning för fortsatt pansarutbildning på Gotland att ytterligare mark för övningsverksamheten kan disponeras i anslutning till Tofta skjutfält. Om denna förutsättning inte uppfylls anser sig överbefälhavaren nödsakad att ompröva stridsvagnsutbildningen på Gotland. Överbefälhavaren har redovisat sitt förslag till nödvändigt markutnyttjande. Förslaget skall betraktas som en principlösning av frågan om ytterligare övningsmark och avser utvidgning av Tofta skjutfält väster om Toftavägen med områden om sammanlagt ca 600 ha. anordnande av tre tillfartsstråk till skjutfältet samt utnyttjande av ett femtontal områden öster om Toftavägen för gruppering och förläggning av kompanieheter. Förslaget innebär att den öppna terrängen på Tofta skjutfält kan avlastas till förmån för främst stridsvagnsutbildningen. Vid avgränsningen av områdena har åkermarken och den befintliga fritidsbebyggelsen i största möjliga utsträckning undantagits. En strävan har också varit att låta områdenas gränser sammanfalla med ägogränserna. Överbefälhavaren framhåller att den föreslagna utökningen av övningsmarken inte är tillräcklig för att på ett godtagbart sätt medge grundutbildning av nuvarande omfattning eller krigsförbandsövningar med nuvarande pansarbataljon. Med den föreslagna minskningen av antalet kompanier i pansarbataljonerna kan dock även en begränsad utvidgning av Tofta skjutfält enligt förslaget bidra till att ge rimliga betingelser för utbildningen i pansarbataljon, även om möjligheterna att genomföra tillämpningsmoment alltså blir små.

Jag delar överbefälhavarens uppfattning att det är nödvändigt att förbättra övningsförutsättningarna på Gotland, om stridsvagnsutbildningen skall kunna fortsätta där. Jag förordar därför att mark tillförs Tofta skjutfält väster om Toftavägen och att försvaret tillförsäkras nyttjanderätt till mark för tillfartsstråk och grupperingsplatser öster om vägen enligt överbefälhavarens förslag. Jag förutsätter därvid att den närmare avgränsningen av områdena samt utformningen av nödvändiga bestämmelser för markens utnyttjande sker i nära samråd med berörda civila myndigheter samt markägarna och deras organisationer. Flera av de föreslagna grupperingsplatserna utnyttjas redan nu av förbanden. Jag utgår vidare från att Gotlands kommun vid sin fortsatta planering av markanvändningen tar hänsyn till behovet av övningsmark så att framtida intressekonflikter i möjligaste mån förebyggs. Länsstyrelsen i Gotlands län och Gotlands kommun har i stort tillstyrkt överbefälhavarens förslag. Lantbrukarnas länsförbund på Gotland har bl. a. framhållit det angelägna i att i möjligaste mån begränsa utvidgningen av Tofta skjutfält och att både åker och skog inom den föreslagna marken kan brukas av markägarna också i fortsättningen.

I fråga om formen för försvarsmaktens utnyttjande av marken anser jag i likhet med överbefälhavaren, fortifikationsförvaltningen och chefen för Gotlands militärkommando att det från försvarets synpunkt vore avgjort lämpligast att förvärva marken väster om Toftavägen med äganderätt. Härigenom skulle riskerna för framtida intressekonflikter mellan markägarna och försvarsmakten undvikas. Möjligheterna för de enskilda markägarna att på ett meningsfullt sätt bedriva jord- och skogsbruk inom övningsmarken måste av naturliga skäl bli avsevärt begränsade. Med hänsyn till vad länsstyrelsen, kommunen och lantbrukarnas länsförbund har anfört i sina yttranden i frågan anser jag emellertid i likhet med överbefälhavaren att nyttjanderätt till i vart fall huvuddelen av marken kan godtas om markägarna önskar det. Jag vill dock understryka att övningsverksamheten med stridsvagnar kan komma att förorsaka konflikter mellan försvaret och markägarna, eftersom skadorna på marken blir avsevärda. Övningarna måste nämligen bedrivas på ett sätt som är godtagbart från utbildningssynpunkt. Jag förordar därför att försvaret till att börja med prövar att utnyttja marken väster om vägen med nyttjanderätt men att en utvärdering sker efter ca fem år av hur konstruktionen med en begränsad nyttjanderätt fungerar inom de områden där förslitningen på marken blir störst. Det bör ankomma på fortifikationsförvaltningen att i samråd med chefen för armén göra en sådan utvärdering och lägga fram det förslag som utvärderingen kan föranleda. Om olägenheterna för vissa markägare blir svåra, måste staten vara beredd att lösa in marken i dessa fall.

Fyra mindre områden om tillsammans ca 70 ha, varav två utgör enklaver inne i fältet och de två övriga är lokaliserade på ett sådant sätt att de måste kunna användas för övningsändamål utan inskränkningar, måste dock enligt min mening redan nu förvärvas med äganderätt. Inom det nordligaste av dessa områden finns f. n. två bostadsfastigheter som ligger intill Toftavägen. Liksom när det gäller andra bostadshus i enskild ägo, som ligger intill Toftavägen och inom gränsen för skjutfältet, kan ifrågavarande två bostadshus behållas och användas av ägarna om de själva önskar det, utan att detta inkräktar på övningsmöjligheterna. Ägarnas önskemål blir alltså helt avgörande. Även andra delar av marken väster om Toftavägen bör förvärvas med äganderätt, om ägarna själva önskar sälja marken. I den utsträckning markförvärv kommer till stånd åligger det försvaret att ingående undersöka vilka möjligheter som finns att erbjuda säljarna ersättningsmark. Detta gäller särskilt de personer som driver jord- och skogsbruk och som önskar fortsätta med denna verksamhet. Det ankommer på lantbruksnämnden att medverka i detta sammanhang. Likaså bör lämpligt belägen domänmark kunna komma i fråga som ersättningsmark.

Den mark för tillfartsstråk och grupperingsplatser öster om Toftavägen som anges i överbefälhavarens förslag kan ses som exempel på lämpliga områden för dessa ändamål. Detta gäller främst grupperingsplatserna. Det finns möjligheter att välja sådana platser som bäst tillgodoser markägarnas

önskemål och eventuella krav från de myndigheter som har att bevaka naturvårds- och fornminnesintressen. Det är inte heller nödvändigt att låsa fast rätten att utnyttja varje särskilt område för en lång tidsperiod. Med hänsyn till detta och då skadorna och intrånget genom det militära utnyttjandet kan förutsättas bli relativt begränsade anser jag att någon form av nyttjanderätt är tillräcklig. Vissa grupperingsplatser bedöms behöva utnyttjas endast 1 – 2 gånger per år. För utnyttjande av dessa platser anser jag att det bör vara tillräckligt att markägarnas tillstånd inhämtas vid varje särskilt tillfälle.

På den mark för tillfartsstråk och grupperingsplatser som kommer att användas för stridsvagnskörning kan skador uppkomma genom spårbildning m. m., främst under höst och vår. Det ankommer givetvis på försvarsmakten att svara för nödvändiga reparations- och förstärkningsarbeten.

Jag vill allmänt understryka vikten av att de människor som för sin bosättning och utkomst är beroende av den aktuella övningsmarken inte åsamkas mer intrång än vad som är oundgängligen nödvändigt och att de hålls skadeslösa för de intrång som är nödvändiga. Detaljerade föreskrifter om övningsmarkens utnyttjande måste därför utarbetas i nära samråd med berörda myndigheter, organisationer och markägare.

Länsstyrelsen i Gotlands län har angett vissa från naturskyddssynpunkt värdefulla områden inom den föreslagna övningsmarken som enligt länsstyrelsens uppfattning bör behandlas och vårdas på samma sätt som motsvarande känsliga områden inom skjutfältet. Vidare anser länsstyrelsen att en grundlig inventering av fornlämningar bör göras för att sådana lämningar skall kunna bevaras och i vissa fall flyttas bort. Även miljöskyddsfrågor bör enligt länsstyrelsen uppmärksammas och prövas ytterligare i samband med fastställandet av gränser för de föreslagna övningsområdena. Jag delar länsstyrelsens uppfattning i dessa frågor och anser det viktigt att länsstyrelsens synpunkter i möjligaste mån tillgodoses. Det kan dock inte undvikas att den ökade trafiken med bandfordon inom Toftafältet kommer att förvärra den redan nu svåra förslitningen av mark och natur.

Jag anser i likhet med länsstyrelsen att trafiksäkerhetsfrågor måste ges stor vikt vid planeringen av de korsningspunkter med Toftavägen som tillfartsstråken medför.

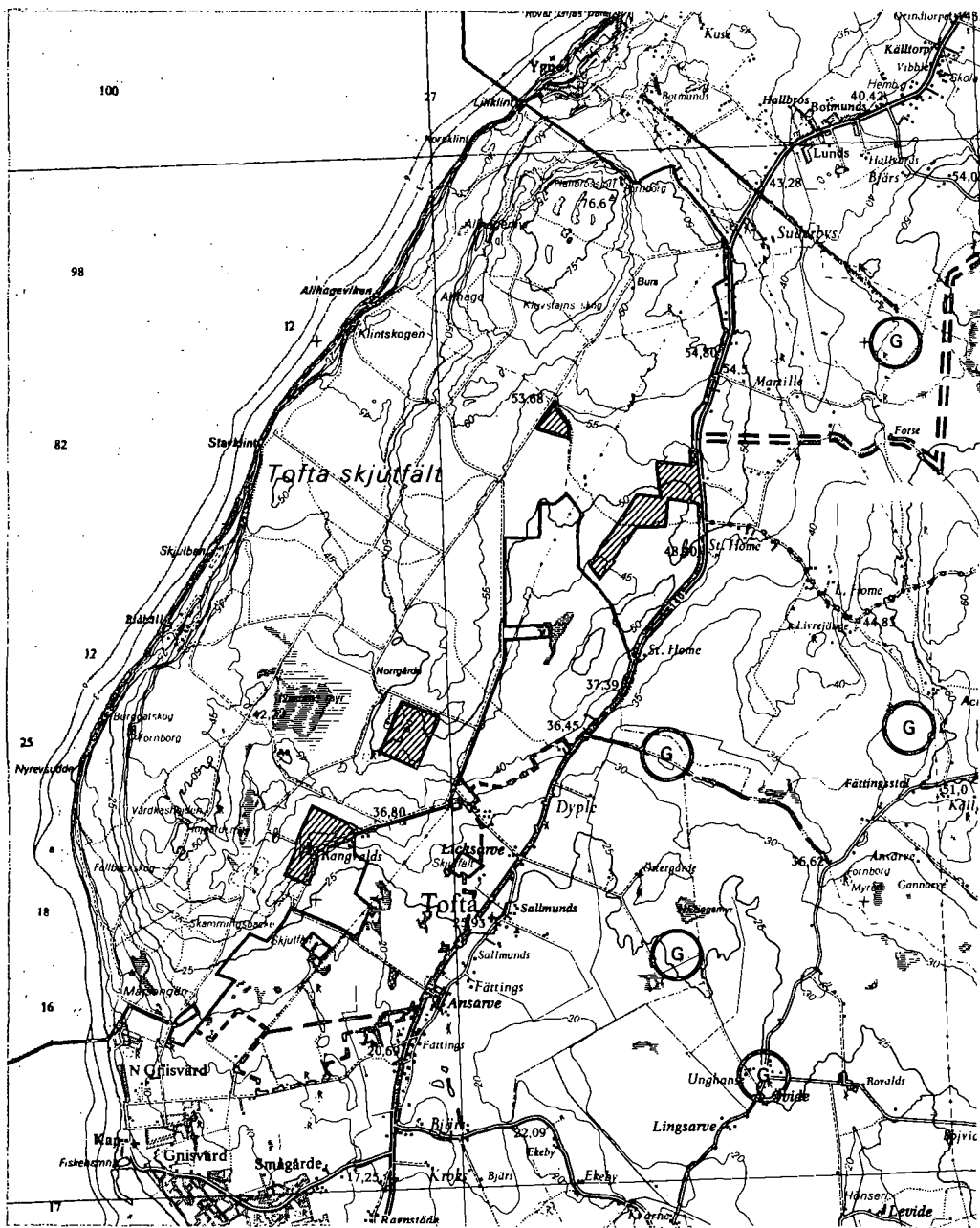
Viss påverkan på omgivningen, främst i form av buller, kan väntas genom den planerade övningsverksamheten. Enligt överbefälhavarens förslag skall skjutning med skarp ammunition inte ske inom den mark som enligt förslaget bör tillföras Tofta skjutfält annat än med artilleri, detta för att i möjligaste mån undvika skador på skogen. Artilleriskjutningarna liksom övningsverksamheten i övrigt torde dock komma att medföra buller i sådan utsträckning att den närmaste bostadsbebyggelsen kan komma att bli störd i viss omfattning. Jag förutsätter att allvarliga ansträngningar görs för att hålla bullret från övningarna på så låg nivå att uppkommande störningar kan godtas av de kringboende. Bl. a. bör utbildningsanordningar

lokaliseras och övningsverksamheten planeras på sådant sätt att störningarna blir så små som möjligt. Inom den föreslagna övningsmarken finns ett antal permanent- och fritidsbostäder. Dessa kan även i fortsättningen utnyttjas av sina ägare, om de önskar det, dock med de inskränkningar som kravet på säkerhet vid skjutningarna medför. Om det inte blir möjligt att bo kvar eller om ägarna själva önskar sälja sina fastigheter, måste försvaret vara berett att lösa in dessa. Detsamma gäller för bostadsbebyggelsen omedelbart utanför övningsmarken. Gotlands kommun har krävt att eventuella bullerzoner förläggs inom militärt område. Jag anser att detta inte är möjligt, om den planerade utökade övningsverksamheten skall kunna genomföras. Förhandlingar bör tas upp med kommunen i syfte att säkerställa att bullerkänslig bebyggelse inte tillåts så nära gränsen för övningsmarken att övningsverksamheten inte kan bedrivas på tillfredsställande sätt. Vid förhandlingarna bör även tas upp den av kommunen aktualiserade frågan om den framtida samhällsutbyggnaden söder om Visby.

Lantbrukarnas länsförbund har hävdat att en förbättring av övningsbetingelserna i första hand bör åstadkommas genom att omdisponera övningsverksamheten på Tofta skjutfält. En sådan omdisposition, t. ex. genom att flytta Blåhålls läger till annan plats, skulle enligt förbundets mening avsevärt förbättra övningsmöjligheterna. Denna fråga har studerats närmare. Därvid har det kommit fram att varken en flyttning av lägret eller någon annan omdisposition inom det nuvarande skjutfältet skulle medföra någon förbättring av manöverutrymmet på fältet.

Länsstyrelsen har i sitt yttrande anfört att vissa kompletterande utredningar bör genomföras innan något beslut fattas om den föreslagna utvidgningen av övningsmarken. Styrelsen har pekat på förekomsten av fornlämningar, bullerproblem m. m. I likhet med fastighetsnämnden anser jag att de allmänna förhållandena inom det aktuella området är väl kända genom tidigare utredningar. De frågor som länsstyrelsen har angett är av den arten att de bör beaktas i samband med att markutvidgningen genomförs. Som jag har anfört i det föregående måste genomförandet ske i nära samarbete mellan de militära myndigheterna, berörda civila myndigheter samt markägarna och deras organisationer. Detta torde innebära en tillräcklig garanti för att samtliga frågor som hänger samman med övningsmarkens utvidgning kommer att utredas och prövas ingående. Jag vill i detta sammanhang ännu en gång understryka vikten av att kommunen i den fortsatta planeringen av markanvändningen tar hänsyn till behovet av övningsmark så att framtida intresskonflikter undviks.

Jag bedömer att konsekvenserna från civil synpunkt av att genomföra den föreslagna förbättringen av övningsbetingelserna blir små. I den mån markägare som är sysselsatta inom jord- och skogsbruket inte kommer att kunna fortsätta sin verksamhet på grund av övningarna måste stora ansträngningar göras för att hålla dem skadeslösa, bl. a. genom att de erbjuds annan mark för sin verksamhet. Om i något fall någon fast bosatt inom eller

- Gräns för Tofta skjutfält ▨ Markområde som föreslås förvärfvas med äganderätt
- ⊙ = föreslagsvis utmärkt plats för grupperingsområde m. m.
- - - - Gräns för områden som bedöms möjliga att disponera endast med nyttjanderätt
- — — Sydlig gräns för övningar med stridsfordon
- ≡ ≡ ≡ Föreslagen tillfart för band- och hjulfordon. Varierande bredd 10–100 m
- • • • Föreslagen tillfart företrädesvis för hjulfordon
- — — Föreslagen tillfart för band- och terrängfordon Bredd <10 m.

i omedelbar anslutning till övningsmarken inte vill bo kvar kommer försvaret, som jag nämnt i det föregående, att lösa in vederbörande fastighet. Likaså är försvaret berett att i samarbete med de kommunala myndigheterna hjälpa till att skaffa ny bostad.

Av naturliga skäl är det omöjligt att beräkna kostnaderna för försvaret vid ett genomförande av förslaget. Kostnaderna för föreslagna markförvärv och för de köp som kan komma till stånd genom att aktuell mark utbjuds till försäljning liksom för överenskomna engångsersättningar för nyttjanderätter får betalas av medel som står till fortifikationsförvaltningens förfogande för markförvärv för armén. Övriga kostnader torde få täckas från vederbörande anslag för ledning och förbandsverksamhet.

Det förslag till markanskaffning och övrigt markutnyttjande m. m. som jag har förordat framgår av följande karta (intagen på s. 13).

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna vad jag har förordat om att bilda en militär myndighet i Visby av nuvarande fyra samt om tidpunkten när den nya organisationen på Gotland i princip skall vara genomförd,
2. bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövs för att omorganisationen skall kunna genomföras,
3. medge att mark för förbättrade utbildningsbetingelser för Visby garnison får anskaffas med äganderätt resp. nyttjanderätt i enlighet med vad jag har angett i det föregående.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

*Bilaga 1***Nuvarande organisation****1 Gotlands militärkommando (MKG) m. m.**

Den nuvarande ledningsorganisationen på Gotland fastställdes genom beslut av 1964 års riksdag (prop. 1964: 109, SU 1964: 189, rskr 1964: 362). Beslutet innebär bl. a. att Gotland utgör ett militärkommando (MKG), vars chef under militärbefälhavaren för Östra militärområdet leder försvaret av militärkommandot. Han skall därvid bl. a. planlägga och leda samordningen av markbevakning och markförsvaret och annan operativ verksamhet inom militärkommandot samt leda mobiliseringsförberedelser och mobilisering vid militärkommandots mobiliseringsmyndigheter, nämligen Gotlands regemente, Gotlands artilleriregemente, Gotlands kustartilleriförsvaret och de enheter ur Bråvalla flygflottilj som ingår i militärkommandots krigsorganisation. Han skall vidare leda utbildningen inom de delar av försvarsmakten som är underställda honom, utom sådan utbildning som chefen för marinen leder, samt under militärbefälhavaren för Östra militärområdet leda underrättelse- och säkerhetstjänsten, upplysnings- och personalvårdsverksamheten samt den militära hälso- och sjukvården inom militärkommandot. Militärkommandochefen lyder direkt under chefen för armén i fråga om sådan verksamhet rörande utbildning, taktik, organisation, utrustning och personal som denne leder.

Cheferna för Gotlands regemente, Gotlands artilleriregemente, Gotlands luftvärnsbataljon, Gotlands kustartilleriförsvaret och Tingstäde kustradestation, cheferna för militärkommandots tygförvaltning, verkstadsförvaltning och intendenturförvaltning, cheferna för krigsförband enligt bestämmande av militärbefälhavaren för Östra militärområdet samt kretshemvärnscheferna är underställda chefen för Gotlands militärkommando. Chefen för Gotlands kustartilleriförsvaret lyder dock inte under militärkommandochefen i fråga om sådan verksamhet rörande utbildning, taktik, organisation, utrustning och personal som chefen för marinen leder. Chefen för Bråvalla flygflottilj lyder under militärkommandochefen i fråga om mobilisering av flottiljens enheter på Gotland.

Till sitt förfogande har militärkommandochefen en stab, militärkommandostaben, bestående av en stabsavdelning, en planerings- och budgetenhet och fyra sektioner. Under militärkommandochefen lyder vidare en förvaltningsorganisation bestående av militärkommandots tyg-, verkstads- och intendenturförvaltningar samt en fortifikations- och byggnadsenhet. Till sammans har militärkommandostaben och förvaltningarna, som samtliga ligger i Visby, ca 225 anställda, varav ca 55 militära och civilmilitära tjänstemän.

Riksdagen (prop. 1974: 135, FöU 1974: 34, rskr 1974: 392) har beslutat att

det mobiliserings- och förvaltningsansvar som ävilar cheferna för arméförbanden i Visby skall föras över till chefen för Gotlands militärkommando (C MKG).

Regeringen har i juni 1977 beslutat om en ny principorganisation för Gotlands militärkommandostab med förvaltningsenheter. Regeringen har vidare i december 1979 beslutat att en ny stabs- och förvaltningsbyggnad skall uppföras för militärkommandostaben m. m.

2 Gotlands regemente (P 18)

Gotlands regementes (P 18) kasern- och motorområde ligger på Visborgs slätt i södra delen av tätorten Visby, där regementet i direkt anslutning till nämnda område disponerar ett övningsfält om ca 540 ha. Regementet disponerar för övningar även i viss utsträckning ca 640 ha närbelägen domänmark. Denna mark används även av övriga förband i Visby. I Tingsstäde, 22 km nordost om Visby, har regementet ett övnings- och skjutfält om 1 080 ha, varav ca 800 ha mark som är användbar för övningar.

Vid P 18 grundutbildas årligen ca 600 värnpliktiga. Huvuddelen av dessa kommer från fastlandet. Antalet helårsanställda vid regementet är ca 350, varav ca 240 militära och civilmilitära tjänstemän.

Byggnaderna vid P 18 är av skiftande ålder. Den äldsta byggdes under 1880-talet. Den nyaste kasernen byggdes år 1946. En omfattande renovering av byggnadsbeståndet är planerad och delvis genomförd.

3 Gotlands artilleriregemente (A 7)

Gotlands artilleriregemente (A 7) disponerar tillsammans med Gotlands luftvärnsbataljon ett kasernområde och närövningsfält om 100 ha i anslutning till Visby tätbebyggelse samt, tillsammans med övriga förband i Visby, Tofta skjutfält.

Vid A 7 grundutbildas årligen ca 300 värnpliktiga. Liksom vid P 18 kommer huvuddelen från fastlandet. Antalet helårsanställda uppgår till ca 215, varav ca 110 militära och civilmilitära tjänstemän.

Huvuddelen av byggnaderna är uppförda under åren 1902–1910. En omfattande renovering av byggnadsbeståndet är förutsatt i generalplanen.

4 Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2)

Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2) är samlokaliserad med A 7 i Visby. Lv 2:s grundutbildningskontingent är emellertid f. n. förlagd till P 18.

Vid Lv 2 grundutbildas årligen ca 230 värnpliktiga. Flertalet av dem kommer från fastlandet. Av dessa utnyttjas en del inte för MKG:s krigsorganisation. Antalet helårsanställda uppgår till ca 50, varav huvuddelen är militära tjänstemän.

5 Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3)

Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3) ligger i Fårösund på norra Gotland och disponerar ett kasernområde med anslutet närövningsfält om ca 110 ha. Förbandet disponerar vidare ett övnings- och skjutfält ca 5 km från kasernområdet.

Grundutbildningskontingenten vid KA 3 omfattar årligen 350–400 värnpliktiga, vilka till huvuddelen kommer från fastlandet. Flertalet utbildas för MKG:s krigsorganisation. Antalet anställda vid GK/KA 3 uppgår till ungefär 370, varav ca 130 militära tjänstemän.

Huvuddelen av byggnaderna är uppförda åren 1939–1944. De två kasernerna samt matinrättningen är tämligen nyrenoverade. Byggnadsbeståndet är som helhet i förhållandevis gott skick. Ett utbildningsläger i form av s. k. ytterförläggning disponeras 5 km från förbandet.

6 Bråvalla flygflottiljs detachement på Gotland (F 13 G)

Från Visby administreras även Bråvalla flygflottiljs detachement på Gotland (F 13 G). Arbetsplatser för viss personal finns också på andra platser inom länet. Detachmentets fredstida uppgifter innefattar verksamhet för incidentberedskåpen vid stridsledningsförbanden på Gotland, mobiliseringstjänst för och utbildning av stridslednings- och luftbevakningsförband för krigsorganisationen samt grundutbildning av värnpliktiga (ca 60 årligen) och frivillig personal. Antalet anställda är ca 60, varav 18 militära tjänstemän. De värnpliktiga förläggs och utspisas vid andra förband på ön.

7 Tofta skjutfält m. m.

Regementena P 18, A 7 och Lv 2 disponerar tillsammans ett ca 2 300 ha stort skjutfält vid Tofta omkring 10 km sydväst om Visby. Fältet förvaltas av A 7.

Övningsfältet i anslutning till P 18:s kasern- och motorområde är så trångt att i fråga om stridsvagnsutbildning endast enskild utbildning och utbildning upp till pluton kan genomföras där. För all fältmässig utbildning i kompani och bataljon är förbandet hänvisat till Tingstädefältet och Tofta skjutfält. Med visst avkall på fältmässigheten kan man på Tingstädefältet öva i pluton och kompani och på Tofta skjutfält i kompani och reducerad bataljon.

Sammanfattning av överbefälhavarens överväganden och förslag om försvarsmaktens organisation på Gotland

I det följande sammanfattas överbefälhavarens överväganden och förslag till ändring av försvarsmaktens organisation på Gotland. Inledningsvis behandlas hans förslag till organisation och uppgifter m. m. för Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3). Frågan om nödvändigt markutnyttjande behandlas i bil. 4.

Överbefälhavaren har utgått från den organisation av Gotlands militärkommando (MKG) med stab och förvaltningsenheter som har fastställts i regeringens beslut om principorganisation i juni 1977. Överbefälhavaren har vidare utgått från att nuvarande organisation och lydadsförhållanden för Brävalla flyglottiljs detachement på Gotland (F 13 G) skall bestå.

Överbefälhavaren har värderat tre principiellt skilda alternativ till en ny organisation av MKG med stab och förvaltningsenheter samt GK/KA 3.

Det första alternativet innebär att största möjliga grad av samordning och samverkan eftersträvas mellan förvaltningsenheterna i Visby och motsvarande enheter i Färösund. Beträffande verkstadsfunktionen förutsätts att såväl arméverkstaden i Visby som marinvarvet i Färösund behålls. Samverkande funktioner samlokaliseras därvid i största möjliga utsträckning. Detta innebär i princip att ledningsfunktionerna och deras direkta stödfunktioner samlokaliseras till Visby medan rena verkställighetsfunktioner behåller sin nuvarande lokalisering till Färösund.

Utredningen visar att detta alternativ medför att ca 50 tjänster måste flyttas från Färösund till Visby. Alternativet medför även vissa möjligheter till personalbesparingar på lång sikt.

Alternativet innebär att övergången från freds- till krigsorganisation för de marina förbanden försvåras jämfört med vad som gäller för nuvarande organisation. Detta är en nackdel. För Färösunds samhälle blir konsekvenserna negativa från sysselsättningssynpunkt.

Det andra alternativ som överbefälhavaren har studerat innebär att samma struktur tillämpas som i det första men att bortfallet av arbetstillfällen i Färösund ersätts genom en omlokalisering till Färösund av andra enheter inom försvarsmakten på Gotland. Utredningen har därvid granskat dels möjligheten att omlokalisera förrädsverksamhet från Tingstäde, Bro och Roma till Färösund, dels möjligheten att till Färösund lokalisera MKG:s stab m. m. Överbefälhavaren framhåller dock att en flyttning av förrädsverksamheten inte är tillräcklig för att helt ersätta förlorade arbetstillfällen i Färösund.

En flyttning av MKG:s stab m. m. till Färösund skulle enligt överbefälhavaren innebära att ca 125 personer omlokaliseras från Visby till Färösund. Detta innebär stora nackdelar för ledningen av enheterna i Visbyom-

rådet, samverkan med de civila myndigheterna inom totalförsvaret samt ledningen vid mobilisering.

Alternativet skulle sannolikt också medföra ökade kostnader för resor m. m. Överbefälhavaren anser att det knappast är troligt att något större antal tjänstemän skulle vara villiga att flytta från berörda orter till Färösund.

Det tredje alternativet är i huvudsak baserat på ändrade lydadsförhållanden, varvid ett oförändrat antal försvarsanställda i Färösund förutsätts. Överbefälhavaren har övervägt olika lösningar beträffande ledning och samordning av enheterna för underhållstjänst i Färösund. En tänkbar organisationsstruktur har därvid befunnits vara en sådan som även i fortsättningen medför en samordnad ledning av samtliga underhållsresurser i Färösund. Organisationsformen medger en smidig övergång från freds- till krigsorganisation.

Det finns i dag en god överensstämmelse mellan freds- och krigsorganisationen. Kraven på hög insatsberedskap och snabb och smidig övergång till krigsorganisationen tillgodoses. Nuvarande mobiliseringsorganisation omfattar två mobiliseringsmyndigheter efter genomförd omorganisation av MKG stab och arméförbanden i Visby.

Förbandsproduktionen vid GK/KA 3 leds direkt av chefen för marinen. Chefen för marinen kan därvid dels direkt styra genomförandet av grundutbildningen för MKG:s krigsförband i den utsträckning som behövs, dels styra den till GK/KA 3 centraliserade utbildning som kräver samordning med andra myndigheter inom marinen.

Samtliga redovisade alternativ innebär emellertid nackdelar för genomförandet av utbildningen i Färösund genom att ansvarsförhållandena för utbildning, understödsfunktioner och förberedelser för krig delas mellan MKG och KA 3. Detta innebär att det för kustartilleriet så viktiga sambandet mellan krigsplanläggning, utbildning, mobiliseringsförberedelser och förvaltning bryts. Övergången från fred till krig kan inte heller ske lika smidigt som i nuvarande organisation.

Med hänsyn till sysselsättningen torde det endast vara möjligt att genomföra det tredje alternativet. Detta alternativ innebär emellertid ytterst små möjligheter att åstadkomma en mindre kostnadskrävande fredsorganisation för MKG.

Överbefälhavaren anser att det från operativ synpunkt vore fördelaktigt om MKG hade det fulla ansvaret för all verksamhet på Gotland även i fred. Överbefälhavaren bedömer att det i och för sig är möjligt att föra över mobiliserings- och förvaltningsansvaret från GK/KA 3 till MKG. Enligt överbefälhavaren är det vidare möjligt att öka MKG:s inflytande över utbildningen vid KA 3 samt att föra över vissa uppgifter av krigsförberedelsekaraktär från GK/KA 3 till MKG. Överbefälhavaren anser emellertid att nackdelarna är så många att han föreslår att omorganisationen inte genomförs. GK/KA 3 bör kvarstå som mobiliseringsmyndighet och ha det

förvaltningsansvar som hänger samman med detta samt erforderliga resurser i huvudsak lokaliserade till Fårösund.

Överbefälhavarens förslag innebär att GK/KA 3 organiseras under en chef på en stab, en materielenhet, en fortifikationsenhet, en verkstadsenhet, en hälso- och sjukvårdsenhet, en kameralenhet, en spärrbataljon och ett kasernbatteri. Förslaget innebär vissa detaljförändringar i förhållande till nuvarande organisation.

Överbefälhavarens förslag innebär att antalet tjänster vid GK/KA 3 bör vara ca 323 – varav ca 85 militära och civilmilitära – utöver det antal som tjänstgör vid batterier och minutläggningsdivision i spärrbataljonen. Förslaget innebär en minskning med tio tjänster jämfört med nuvarande organisation. Antalet anställda vid GK/KA 3 är emellertid lägre än antalet tjänster. Överbefälhavarens förslag innebär därför ingen förändring av sysselsättningen i Fårösund i förhållande till det nuvarande läget.

Överbefälhavarens överväganden och förslag beträffande inriktning och omfattning av arméns grundutbildning i Visbyområdet inkluderande bl. a. stridsvagnsutbildningen på Gotland samt frågan om MKG:s stab m. m. och arméförbandens organisation framgår av följande sammanfattning.

Grundutbildningen vid Gotlands regemente (P 18) syftar bl. a. till att pansarförbanden efter genomförd utbildning skall kunna uppträda i bataljon. Målen för utbildningen fastställs mot bakgrund av operativa krav. På Gotland tillkommer särskilda beredskapskrav.

Överbefälhavarens uppfattning är att de nu disponibla markområdena på Gotland är för små i två avseenden. Dels kan de nuvarande krigsförbanden – främst pansarbataljonerna – inte erbjudas tillräckligt manöver- och grupperingsutrymme, dels medför utbildningens art och den värnpliktiga åldersklassens storlek vid främst pansartrupperna att trängseln och slitaget på fälten under grundutbildningen blir för stor. Utbildningen blir därigenom lidande.

För att en utbildning av nuvarande omfattning skall kunna genomföras krävs att nuvarande övningsområden utökas med Martille- eller Homaområdet. Om en sådan ökning inte kommer till stånd, utan övningsområdena utökas bara med området väster om väg 140 jämte stråk och grupperingsplatser, krävs särskilda åtgärder.

Chefen för armén har föreslagit en förändrad organisation av pansarbataljonerna, vilket medför minskade krav på utrymme inom övningsfälten. Överbefälhavaren biträder chefens för armén förslag i detta avseende.

När det gäller åtgärder i övrigt för att minska belastningen på övnings- och skjutfälten har chefen för armén angett två alternativ.

Enligt det ena alternativet skulle grundutbildningen av stridsvagnsförband förläggas till fastlandet. Om hela eller delar av grundutbildningen av stridsvagnsförband förs över till fastlandet, förändras förutsättningarna för rekrytering, utbildning i form av samverkansövningar, underlag för verkstads- och andra underhållsfunktioner och själva grundutbildningskapaciteten.

Chefen för armén anser att en överföring av stridsvagnsutbildningen till fastlandet bl. a. får till följd att den krigsplacerade personalens förmåga att leda och använda stridsfordon successivt minskar samt att förmågan att uppträda i samövade förband minskar genom att tillfällena till samverkan reduceras starkt.

Enligt det andra alternativet skulle åldersklassen av värnpliktiga ur armén på Gotland minskas med ca 30%. Chefen för armén förordar det senare alternativet.

Överbefälhavaren anser att ingendera av arméchefens förslag är helt lämpligt. Stridsvagnsutbildning på fastlandet medför bl. a. tidigare angivna operativa nackdelar och bör därför i det längsta undvikas. En reduktion av åldersklassen med ca 30 % innebär att krigsorganisationen på Gotland inte kan omsättas enligt samma normer som på fastlandet. För detta behövs en större åldersklass. En minskning av åldersklassens storlek på Gotland och en av övningskäl förändrad inpassning under året av utbildningen som innebär att huvuddelen av arméns förband rycker ut under våren ger negativa konsekvenser från beredskapssynpunkt.

Överbefälhavaren har därför övervägt två andra alternativ till lösning, som från utbildningssynpunkt, krigsorganisatorisk synpunkt och beredskapssynpunkt sammantaget medför de minsta nackdelarna. Båda alternativen utgår från att stridsvagnsutbildningen behålls på Gotland. En förutsättning härför är emellertid att övningsmark tillförs i erforderlig omfattning.

Det ena av överbefälhavarens alternativ förutsätter att åldersklassen av värnpliktiga i Visby minskas med ca 15 %. Ett kompani ur pansartrupperna utbildas till skillnad mot åldersklassen i övrigt med utryckning under sommaren. Krigsorganisationens krav kan därigenom tillgodoses efter samma normer som för fältförband i övrigt. Kraven på insatsberedskap i normalt fredstillstånd kan upprätthållas året runt. Vidare minskar belastningen på övnings- och skjutfälten genom den tidsmässiga förskjutningen i förhållande till vad som nu gäller.

Utbildningsmålen för en reducerad pansarbataljon bedöms emellertid inte helt kunna nås. Kompaniet kommer inte att kunna samöva inom pansarbataljon. Vidare uppstår betydande skador på övnings- och skjutfälten då stridsfordonsutbildningen genomförs sommartid.

Det andra alternativ som överbefälhavaren redovisar förutsätter att åldersklassen av värnpliktiga i Visby minskas med ca 30%. Luftvärnsutbildningen genomförs härvid med utryckning under sommaren. Kraven på insatsberedskap i normalt fredstillstånd kan upprätthållas året runt. Belastningen på övnings- och skjutfälten minskar något mer än i föregående alternativ. Utbildningsmålen för en reducerad pansarbataljon bedöms kunna nås. Enligt överbefälhavaren minskar de årliga kostnaderna i förhållande till det tidigare utbildningsalternativet med 3 – 4 milj. kr.

I detta alternativ kan luftvärnsförbanden inte samöva med pansar- och

artilleriförbanden i samma utsträckning som i det förra alternativet. Kvaliteten hos fältförbandens organisationsstyrka och del av mobiliseringsreserven behålls på nuvarande nivå. Personalreservens medelålder ökar.

Det torde från krigsorganisations-, beredskaps- och förbandsproduktionssynpunkt vara minst olägligt om luftvärnsutbildningskontingenten förläggs så att utryckning sker sommartid.

Överbefälhavaren förordar det senare alternativet, dvs. en nedskärning av arméns grundutbildningskontingent i Visby med 30% och en förläggning av luftvärnskontingenten på det sätt som har angetts tidigare.

Överbefälhavaren anser att de förband som ingår i krigsorganisationen på Gotland i största möjliga utsträckning bör utbildas på Gotland. Stridsvagnskompanierna utgör mycket viktiga komponenter i pansarbataljonerna. Från operativ synpunkt skulle det vara synnerligen olyckligt om stridsvagnsutbildningen måste förläggas till fastlandet.

Överbefälhavaren föreslår sålunda att pansarbataljonernas krigsorganisation förändras samt att arméns utbildningskontingent minskas till en samtidigt tjänstgörande styrka ur armén som uppgår till ca 70% av nuvarande styrka. Förslaget innebär vidare att en utvidgning av Tofta skjutfält m. m. genomförs på det sätt som överbefälhavaren har angett.

Om dessa förutsättningar inte uppfylls, anser sig överbefälhavaren tvungen att ompröva sitt ställningstagande.

Överbefälhavaren anser att det endast är Martille- eller Homaområdet som till fullo tillgodoser kravet på övningsfält för pansarförbanden på Gotland. Om en utökning enligt dessa alternativ inte kommer till stånd, anser överbefälhavaren att en utvidgning av Tofta skjutfält väster om väg 140 i kombination med att ett femtontal grupperings/förlägningsplatser för kompanienheter i skjutfältets närhet samt tre stråk för pansarförband m. m. från P 18:s område till Tofta skjutfält under alla omständigheter förbättrar övningsbetingelserna på det trånga skjutfältet.

Överbefälhavarens förslag att bilda ett arméregemente på Visborgs slätt samt hans förslag till organisation m. m. för MKG med stab och förvaltningar och arméregementet innebär följande.

För den åldersklass som enligt överbefälhavaren bör grundutbildas på Gotland behövs inte både P 18:s, Gotlands artilleriregementes (A 7) och Gotlands luftvärnsbataljons (Lv 2) nuvarande anläggningar. Minst en anläggning blir underutnyttjad. På längre sikt kommer enligt överbefälhavaren investeringsbehoven för två anläggningar att nå samma omfattning som för ett sammanslaget regemente utan att motsvarande personalbesparing kan uppnås.

Överbefälhavaren anser att P 18, A 7 och Lv 2 bör slås samman till ett utbildningsregemente som bör lokaliseras till Visborgs slätt. Genom att ett förband skapas och enheterna samlokaliseras förbättras bl. a. förutsättningarna för att de begränsade övnings- och skjutfälten kommer att utnyttjas på det sätt som är mest rationellt. Vad beträffar ledningsorganisationen

har överbefälhavaren övervägt två skilda alternativ för ledning av det sammanslagna förbandet. Han föreslår i båda alternativen att GK/KA 3 även i fortsättningen skall vara mobiliseringsmyndighet för marina förband och ha de förvaltningsresurser som behövs för detta. Vidare föreslår han att MKG skall vara mobiliseringsmyndighet för arméförbanden.

Enligt det första alternativet bildas en gemensam myndighet av MKG med stab och förvaltningsenheter och det nya arméregementet.

För förslaget att bilda en myndighet talar bl. a. att MKG till följd av riksdagsbeslutet (prop. 1974: 135, FöU 1974: 34, rskr 1974: 392) kommer att disponera förvaltningsresurser som till största delen kommer att vara inriktade mot stöd av arméförbanden. Denna myndighet får då det fulla ansvaret för arméförbandens grundutbildning, repetitionsutbildning och mobilisering samt disponerar alla produktionsresurser som behövs för detta.

Enligt det andra alternativ som överbefälhavaren har redovisat bildas två myndigheter, varvid MKG med stab och förvaltningsenheter utgör den ena myndigheten och arméregementet den andra.

Regementschefen kommer, till skillnad från vad som gäller på fastlandet, inte att underställas militärbefälhavaren, utan i stället vara underställd MKG.

För ett tvåmyndighetsalternativ talar främst att MKG jämfört med det förra alternativet bedöms bli mindre bundet av ärenden som sammanhänger med arméregementets utbildningsverksamhet, varför de regionala och operativa uppgifterna blir mer framträdande i detta alternativ. Vidare ökar möjligheterna att i fredsorganisationen på Gotland placera personal som är avsedd för kvalificerade befattningar i krigsorganisationen. Detta är gynnsamt från beredskapsynpunkt.

Överbefälhavaren har beräknat möjligheterna till personalbesparingar för de bägge alternativen. I förhållande till personalläget år 1975 vid MKG och arméförbanden innebär förslaget att bilda en myndighet att antalet anställda kan minskas med ca 85. Förslaget att bilda två myndigheter möjliggör en besparing om ca 79 anställda. I bägge alternativen beräknar överbefälhavaren att antalet anställda på sikt kan minskas med ytterligare ca 20 när det gäller bl. a. maskinpersonal, lokalvårdspersonal och ekonomipersonal.

Överbefälhavaren förordar att det i Visby bildas en myndighet som består av MKG med stab och förvaltningsenheter samt det nybildade arméregementet. Myndigheten kommer att disponera erforderliga resurser för förbandsproduktion och får ett entydigt ansvar för arméförbandens grundutbildning, repetitionsutbildning och mobilisering. Överbefälhavarens förslag till principorganisation för myndigheten innebär att det under en chef skall finnas stab, arméregemente, planeringsenhet, verkstadsenhet, materielenhet, fortifikations- och byggnadsenhet, kameralenhet samt hälso- och sjukvårdsenhet.

Antalet tjänster i myndigheten bör enligt överbefälhavaren uppgå till ca 350, varav ca 130 militära och civilmilitära tjänster utöver de militära tjänsterna vid grundutbildningsbataljonerna.

Överbefälhavaren anser att en chef skall leda verksamheten på Gotland i krig och fred. GK/KA 3 skall därför vara underställd myndigheten i Visby. Företrädare från olika försvarsgrenar skall ingå i MKG:s stab. Chefen för myndigheten bör enligt överbefälhavaren även i framtiden tillhöra generalitetet eller amiralitetet.

Överbefälhavaren har granskat nuvarande lydadsförhållanden från såväl operativ synpunkt som från förbandsproduktionsledningssynpunkt.

Överbefälhavaren delar försvarsmaktens ledningsutrednings uppfattning att det lydadsförhållande som råder mellan MKG och chefen för armén skall upphöra. Utbildningsansvaret m. m. för arméförbanden på Gotland bör föras över till militärbefälhavaren för Östra militärområdet i likhet med vad som gäller för övriga arméförband inom Östra militärområdet.

Överbefälhavaren har även granskat programtillhörigheten för MKG och det föreslagna förbandet i Visby garnison. Han har därvid funnit att det med hänsyn till den föreslagna organisationsstrukturen med en myndighet i Visby är lämpligast att föra över MKG med stab och förvaltningsenheter från huvudprogram 4 Operativ ledning m. m. till huvudprogram 1 Arméförband.

En förändring av försvarsmaktens organisation i enlighet med förslaget kommer framför allt vad gäller Visby garnison att kräva investeringar. Överbefälhavaren framhåller att dessa investeringar från besparingssynpunkt bör göras så tidigt som möjligt.

Överbefälhavaren anser vidare att omorganisationen måste genomföras i flera steg på grund av att det tar tid att genomföra erforderliga investeringar och de personalförändringar som blir följden av omorganisationen.

Remissyttrandena över förslaget till ny organisation på Gotland

De förslag som överbefälhavaren har lagt fram om ändring m. m. av försvarsmaktens organisation på Gotland biträds i stort av remissinstanserna vad avser antalet mobiliseringsmyndigheter, organisationen av Gotlands kustartilleriförsvaret med Gotlands kustartilleriregemente (GK/KA 3), behovet av stridsvagnsutbildning på ön samt bildandet av ett arméregemente i Visby. Skilda uppfattningar föreligger bl. a. vad gäller förutsättningarna att bedriva stridsvagnsutbildning på ön, ledningen av och lydheidsförhållandena samt programtillhörigheten för arméregementet i Visby. Dessutom föreligger bland remissinstanserna olika uppfattningar om hur omorganisationen på Gotland skall genomföras.

Överbefälhavarens förslag beträffande organisation och uppgifter för GK/KA 3 i Färösund samt förslaget att GK/KA 3 skall vara underställt Gotlands militärkommando men lyda under chefen för marinen i fråga om förbandsproduktion biträds av samtliga remissinstanser. *Försvarets rationaliseringsinstitut* har förstäelse för att sysselsättningen i Färösund måste upprätthållas. Detta får dock enligt institutets mening inte medföra att försvarsorganisationen på norra Gotland undantas från de rationaliserings- och kostnadsminskande åtgärder i övrigt som är nödvändiga för att reducera fredsorganisationens kostnader.

Förslaget att minska grundutbildningskontingenten av värnpliktiga ur armén på Gotland med ca 30 % för att skapa erforderliga förutsättningar för att behålla stridsvagnsutbildningen tillstyrks inte av *militärbefälhavaren för Östra militärområdet*, *Gotlands militärkommando*, *länsstyrelsen i Gotlands län*, *TCO-S* och *Svenska officersförbundet*. Militärbefälhavaren kan av beredskapsskäl inte förorda denna minskning. Länsstyrelsen framhåller bl. a. att en sådan minskning av antalet värnpliktiga rimligtvis borde avspegla sig i ett lägre personalbehov. Liknande synpunkter framförs av de nyss nämnda personalorganisationerna. Enligt TCO-S' uppfattning bör åldersklassen av värnpliktiga inte minskas med 30 %.

Överbefälhavarens förslag att slå samman arméförbanden Gotlands regemente (P 18), Gotlands artilleriregemente (A 7) och Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2) till ett arméregemente biträds av samtliga remissinstanser utom *TCO-S* och *Svenska officersförbundet*. TCO-S framhåller att de rationaliseringsvinster som kan erhållas genom bildandet av ett arméregemente är marginella samt att dessa vinster sannolikt kommer att göras på bekostnad av bl. a. en försämrad arbetsmiljö.

Förslaget att slå samman Gotlands militärkommando med det föreslagna arméregementet till en gemensam myndighet i Visby biträds av *chefen för armén* och *försvarets rationaliseringsinstitut*. *Chefen för marinen*, *militärbefälhavaren för Östra militärområdet*, *Gotlands militärkommando*, *läns-*

styrelsen samt berörda personalorganisationer anser att arméregementet bör organiseras fristående från militärkommandot. Som motiv för detta anförs bl. a. att de förhållandevis små kostnadsbesparingar som nås genom en sammanslagning av de två myndigheterna med staber inte motiverar en övergång till en organisation som anses mindre ändamålsenlig. Länsstyrelsen anser det angeläget att tvåmyndighetsalternativet väljs, bl. a. för att trygga nuvarande omfattning och kvalitet på samarbetet mellan militära myndigheter och totalförsvaret i övrigt.

Överbefälhavaren föreslår att Gotlands militärkommandos lydningshållanden ändras så att kommandot får samma ställning under militärbefälhavaren för Östra militärområdet i fråga om verksamhet inom huvudprogram 1 Arméförband som övriga lägre regionala myndigheter inom militärområdet. Denna uppfattning delas inte av *Gotlands militärkommando*, som anser att övervägande skäl talar för att militärkommandot, även om ett arméregemente inrättas, liksom nu skall lyda direkt under chefen för armén. Liknande uppfattning framförs av *Svenska officersförbundet*.

Förslaget att föra över Gotlands militärkommando med stab och förvaltningar till huvudprogram 1 Arméförband tillstyrks av *försvarets rationaliseringsinstitut*. *Chefen för armén* tillstyrker förslaget under förutsättning att en lösning med en myndighet väljs. Om en tvåmyndighetslösning väljs, förordar han att militärkommandot med stab skall tillhöra huvudprogram 4 Operativ ledning m. m. och att förvaltningsenheterna skall tillhöra huvudprogram 1. *Militärbefälhavaren för Östra militärområdet* och *Gotlands militärkommando* anser att militärkommandot m. m. liksom i dag bör tillhöra huvudprogram 4. Militärkommandot framhåller vidare att ytterligare studier bör genomföras innan programtillhörigheten bestäms.

Enligt *chefen för armén* blir investerings- och iståndsättningskostnaderna större vid en fortsatt delad lokalisering av myndigheterna i Visby än vid en samlokalisering. *Försvarets rationaliseringsinstitut* anser däremot att de redovisade ekonomiska beräkningarna bör betraktas som mycket överslagsmässiga. Enligt institutets mening bör därför lönsamhetsberäkningen bearbetas och analyseras ytterligare.

Den tidsplan för att stegvis genomföra omorganisationen som överbefälhavaren har föreslagit godtas i stort av huvuddelen av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan. *Försvarets personalnämnd* bedömer att överbefälhavarens synpunkter på genomförandet är tidsmässigt lämpliga.

Försvarets rationaliseringsinstitut framhåller att det är angeläget att lokaliseringen till Visborgs slätt sker så att efter hand gjorda investeringar kan utnyttjas i syfte att balansera de härav föranledda hyreshöjningarna med personalminskningar. Institutet pekar vidare på att möjligheterna att minska årskostnaderna till stor del beror på när A 7:s och Lv 2:s gemensamma anläggningar kan avvecklas när det gäller servicefunktioner för den åldersklass av värnpliktiga m. m. som är förlagd dit.

Militärbefälhavaren för Östra militärområdet och *Gotlands militär-*

kommando anser att en sammanslagning av arméförbanden bör ske i ett sammanhang och först då lokalfrågan fått en lösning som är tillfredsställande för personalen.

TCO-S anser i likhet med överbefälhavaren att det är angeläget att man nu fastställer den framtida organisationen på Gotland. TCO-S kan därför inte godta några provisoriska lösningar och anser att de betingelser som krävs för att genomföra omorganisationen skall vara uppfyllda innan omorganisationen genomförs. Liknande synpunkter framförs av *Svenska officersförbundet*.

Länsstyrelsen i Gotlands län konstaterar att överbefälhavarens förslag innebär att ytterligare ca 85 arbetstillfällen försvinner från Visby. Länsstyrelsen ser mycket allvarligt på sysselsättningsutvecklingen. I fråga om förslaget till personalminskningar finner berörd *länsarbetsnämnd* och *Gotlands kommun* det angeläget att sysselsättningsbortfallet på Gotland på något sätt kompenseras.

*Bilaga 4***Sammanfattning av överbefälhavarens överväganden och förslag beträffande nödvändig tillgång till övningsmark**

I det följande sammanfattas överbefälhavarens överväganden och förslag beträffande behovet av ytterligare övningsmark för Visby garnison. Inledningsvis behandlas de krav som överbefälhavaren ställer i fråga om nödvändig tillgång till övningsmark.

En utvidgning av Tofta skjutfält i öster och sydost är enligt överbefälhavaren nödvändig för att förbättra övningsmöjligheterna. Utvidgningen skulle bl. a. möjliggöra övningar i anfall med två pansarskyttekompanier understödda av ett stridsvagnskompani, anfall med ett pansarskyttekompani och ett stridsvagnskompani i bredd samt förbättrade möjligheter till befattningsutbildning av stridsvagnsförband. Även en begränsad utvidgning av skjutfältet fram till Toftavägen och Gnismärdsvägen skulle med den föreslagna minskningen av antalet kompanier i pansarbataljonen bidra till att ge rimliga betingelser för utbildningen. Utökningen är dock inte tillräcklig för att på ett godtagbart sätt medge en grundutbildning av nuvarande omfattning eller krigsförbandsövningar med nuvarande pansarbataljon. För att helt tillgodose behovet av ett sammanhängande område bör enligt överbefälhavaren de enklaver i enskild ägo som nu finns inom skjutfältet tillföras detta.

I området söder om P 18 och öster om Toftavägen bör enligt överbefälhavaren ett femtontal smärre områden disponeras för gruppering eller förläggning av kompanienheter. Dessa områden bör i första hand vara tillgängliga under årsklassens förbandsövningar samt vid krigsförbandsövningar. En sådan dispositionsrätt skulle innebära att Tofta skjutfält i större utsträckning kan utnyttjas för skjutning och övning i strid.

För förbindelsen mellan garnisonens närövningsfält och Tofta skjutfält behövs enligt överbefälhavaren tre stråk där stridsvagnsförband kan rycka fram. Ett stråk över Västerhejde – Bildsten skall medge framryckning på kolonn längs ett preparerat spår med stridsvagnar och andra terrängfordon samt övning av åtgärder vid flyganfall, överfall, uppehåll i framryckningen m. m. För övningarna behöver terrängen inom ca 50 m på ömse sidor av spåret utnyttjas. Ett annat stråk kan utgöras av befintliga vägar från P 18 över Stenkumla – Lilla Home – Stora Home. Detta stråk skulle utnyttjas främst för förflyttning med hjulfordon men även i begränsad omfattning för stridsvagnsframryckning. Ett tredje stråk söder om de båda andra behövs för att öka variationsmöjligheterna vid skjutfältets utnyttjande som övningsfält. Det skall i likhet med det nordligaste stråket medge framryckning med stridsvagnar och andra terrängfordon och bör även medge motsvarande övningar under framryckningen.

Överbefälhavaren anser att överenskommelse bör träffas med Gotlands

kommun om en bebyggelsefri zon intill skjutfältet för att minska riskerna för bullerstörningar från övningarna. Vidare anser överbefälhavaren att det bör klarläggas om befintlig bebyggelse i utkanten av utvidgningsområdena kan undantas vid fastställandet av gränserna för dessa områden.

Chefen för Gotlands militärkommando har på chefens för armén uppdrag utrett markfrågan närmare och lagt fram förslag. Förslaget, till vilket överbefälhavaren i huvudsak har anslutit sig, framgår av följande sammanfattning.

Militärkommandochefen har redovisat det erforderliga markbehovet på kartor. Allmänt anger militärkommandochefen att en strävan har varit att låta områdesgränserna sammanfalla med ägogränser. Han förutsätter att en precisering av gränser och vägsträckningar kommer att göras i ett senare skede i samråd med länsstyrelsen, kommunen och markägarna. Det redovisade förslaget skall därför ses som en principiös lösning för att tillgodose de av överbefälhavaren uppställda kraven på förbättrade övningsbetingelser.

Vid fastställandet av gränserna för områdena väster om Toftavägen har åkermark och fritidsbebyggelse i största möjliga utsträckning undantagits. Den sammanlagda arealen för områdena uppgår till ca 600 ha. Om dessa områden tillförs skjutfältet, kommer det att innebära att de öppna delarna av skjutfältet avlastas till förmån för stridsvagnsutbildningen. Bl. a. kommer fältet att medge övningar i bataljonsförband. För att undvika skador på skogen avses skjutning med skarp ammunition inte ske inom de föreslagna områdena. Inom området vid Västra Licksarve finns ett antal bostadshus och fritidshus. Dessa bör i viss utsträckning t. v. kunna disponeras av nuvarande ägare, dock med de inskränkningar som kravet på säkerhet vid skjutningar medför.

Inom den sydligaste delen av utvidgningsområdena avses övningsverksamheten med stridsfordon begränsas till marken norr om en ungefärlig linje Marsängen – Ansarve. Åkermarken bedöms kunna användas som hittills. I skogsområdet söder härom kan övningar med soldater till fots och hjulfordon äga rum.

De tre tillfartsstråk som militärkommandochefen har föreslagit har de sträckningar som angetts av överbefälhavaren. På vissa avsnitt av i vart fall det nordligaste stråket bör, som överbefälhavaren har angett, fordonen kunna köra av stråket inom ca 50 m på båda sidor av detta för att möjliggöra övningar under framryckningen. Beträffande sådana avsnitt bör särskilda avtal träffas med berörda markägare. På sträckningar i anslutning till befintliga vägar kan bandfordonsvägen dras fram på eller vid sidan av vägen beroende på markägarnas önskemål. Vissa röjnings-, förstärknings- och breddningsåtgärder torde bli nödvändiga. Den exakta sträckningen av tillfartsstråken, avkörningsområden, omfattningen av breddningsarbeten m. m. kan fastställas först när färdiga vägplaner föreligger och avtal har träffats med berörda markägare. För tillfartsstråken bör tecknas nyttjan-

derättsavtal. Om markägare framställer önskemål om att försvarsmakten övertar berörda markområden bör frågan om förvärv avgöras först när frågan aktualiseras. Korsningarna mellan framryckningsstråken och Toftavägen måste utformas så att en tillfredsställande trafiksäkerhet uppnås.

De två nordligaste stråken kommer att användas regelbundet under hela året och intensivt under januari – mars och september – oktober. Det sydligaste stråket kommer att användas regelbundet under januari – mars och september – oktober men i övrigt endast sporadiskt.

De femton områden öster om Toftavägen, som har angetts som lämpliga som grupperingsplatser, har där så varit möjligt anpassats till befintliga ägogränser. Områdena är enligt militärkommandochefen att se endast som exempel på lämpliga grupperingsplatser. Tanken är att platserna skall bestämmas närmare i samråd med berörda markägare. Varje plats omfattar 2 – 10 ha. Grupperingsplatserna avses utnyttjas för övningar av förläggning och för att inta utgångsläge för framryckning. Vissa platser avses för gruppering av artilleripjäser som skjuter mot mål på Toftafältet.

Det är meningen att huvuddelen av grupperingsplatserna skall utnyttjas av förband med hjulfordon. Flera av de föreslagna grupperingsplatserna utnyttjas i dag av såväl pansar- som artilleri- och luftvärnsförband.

Det finns möjligheter att välja andra grupperingsplatser än de föreslagna för att i största möjliga utsträckning tillgodose önskemål från markägare eller från naturvårds- och kulturminnesvårdsorgan. Anpassning måste ske till eventuellt planerad bebyggelse.

Beträffande formen för det föreslagna markutnyttjandet anser militärkommandochefen att marken väster om Toftavägen såvitt möjligt bör disponeras med äganderätt medan marken för tillfartsstråken bör disponeras genom nyttjanderättsavtal. Beträffande marken väster om Toftavägen kan alternativt någon form av nyttjanderätt eller liknande övervägas, varvid inriktningen bör vara att nuvarande ägare i möjligaste mån får utnyttja marken. Eventuella avtal bör reglera grunderna för ersättning och för samråd beträffande utnyttjande, skogsbruk och markvård.

Bestämmelser bör utarbetas för utnyttjande av den mark, som omfattas av förslaget. Bestämmelserna bör motsvara dem som nu gäller för Tofta skjutfält.

Militärkommandochefen framför ett starkt önskemål att detaljreglering av gränser och utarbetande av bestämmelser för den föreslagna övningsmarkens utnyttjande får ske på lokal nivå i samråd mellan militära myndigheter, civila statliga och kommunala organ, civila organisationer och berörda markägare.

Dispositionsrätten till grupperingsplatser med hög nyttjandefrekvens bör säkras genom avtal. När det gäller delområden med låg nyttjandefrekvens (i vissa fall utnyttjande endast 1 – 2 gånger per år), föreslås att markägarnas tillstånd inhämtas vid varje särskilt tillfälle.

Militärkommandochefen konstaterar att länsstyrelsen i Gotlands län och

Gotlands kommun i sina samrådsyttranden, i vart fall i stort, har ansett sig kunna tillstyrka ett markutnyttjande enligt det framlagda förslaget. Han finner det möjligt att tillgodose de synpunkter som länsstyrelsen har gett angående bl. a. naturvård, kulturminnesvård och miljöskydd. I förslaget har hänsyn tagits till de synpunkter på vägar och trafiksäkerhet som länsstyrelsen har framfört. Gotlands kommuns önskemål om fortsatt brukande av åkermarken inom berörda områden har i möjligaste mån tillgodosetts. Militärkommandochefen inser betydelsen av vad kommunen har anfört beträffande den framtida samhällsutbyggnaden i området söder om Visby. Vad angår yttrandet av Lantbrukarnas länsförbund på Gotland vill militärkommandochefen framhålla att en flyttning av Blåhälls läger inte skulle medföra någon förbättring av manöverutrymmena på Toftafältet och att han i det framlagda förslaget har försökt ta hänsyn till vad som har anförts i yttrandet om avtal, överenskommelser och samarbete med markägarna.

Överbefälhavaren understryker för egen del att det redovisade förslaget skall ses som en principlösning för att tillgodose behoven av övningsmark på Gotland. Vad beträffar marken väster om Toftavägen anser överbefälhavaren att förvärv med äganderätt skulle vara den lämpligaste lösningen. Med anledning av vad länsstyrelsen, kommunen och Lantbrukarnas länsförbund på Gotland har anfört i fråga om dispositionsform godtar emellertid överbefälhavaren att marken får disponeras genom nyttjanderättsavtal. Han är medveten om de olägenheter som kan uppstå genom en sådan dispositionsform. Lösningen ökar dock förutsättningen för ett snabbt beslut i markfrågan och förbättrar därmed utbildningsbetingelserna på Gotland. Den föreslagna organisationsändringen bedöms kunna påskyndas. Förvärv av sådan mark inom området som bjuds ut till försäljning bör eftersträvas. Framtida erfarenheter av en disposition genom nyttjanderättsavtal får enligt överbefälhavaren visa om en sådan markdisposition är tillräcklig eller om förvärv måste aktualiseras.

Överbefälhavaren anser det uteslutet att förlägga en från bullersynpunkt erforderlig skyddszon inom övningsområdets gränser. Enligt gällande principer kommer dock lokaliseringen av utbildningsanordningar och övningsverksamhet att ske på sådant sätt att störningarna av omgivningen i möjligaste mån begränsas.

Sammanfattning av remissyttrandena över förslaget till markutnyttjande

Fortifikationsförvaltningen anser att förslaget till markdisposition i princip är genomförbart. Enligt förvaltningens uppfattning bör i vart fall huvuddelen av marken väster om väg 140 (Toftavägen) förvärvas med äganderätt. Förvaltningen anser att det är föga realistiskt att anta att nuvarande markägare i fortsättningen skulle kunna bedriva ett meningsfullt jord- eller skogsbruk inom områdena. En disposition av mark med nyttjanderätt torde innebära avsevärda kostnader och otaliga konflikthanteringar och bör därför undvikas. Tillfartsvägar och grupperingsplatser öster om vägen bör i enlighet med förslaget disponeras med nyttjanderätt. Beträffande riskerna för påverkan av omgivningen anser förvaltningen det uteslutet att förlägga den skyddszon som behövs inom övningsområdets gränser. Ett sådant ställningstagande innebär dock inte att man frångår principen att lokalisera utbildningsanordningar och bedriva verksamhet på sådant sätt att störningarna av omgivningen i möjligaste mån begränsas. Spridningen av bullret från den planerade övningsverksamheten bör utredas närmare. Innan slutlig ställning tas till frågan om markutnyttjande bör enligt förvaltningens mening ytterligare belysning ges åt de sociala konsekvenserna samt förekomsten av fornlämningar och deras inverkan på möjligheterna att använda områdena på det sätt som har förutsatts. Förutsättningarna för att under en längre tidsperiod kunna behålla och meningsfullt utnyttja avsedda framryckningsstråk och grupperingsplatser öster om Toftavägen bör klarläggas.

Länsstyrelsen i Gotlands län bedömer föreliggande förslag att förbättra övningsbetingelserna för Visby garnison som det mest godtagbara. Den närmare geografiska avgränsningen av såväl områdena väster om Toftavägen som den mark som behövs för grupperingsområden och framryckningsstråk förutsätts bli preciserad vid fortsatta överläggningar mellan berörda parter. Länsstyrelsen understryker vikten av att begränsa antalet berörda markägare samt intrånget och olägenheterna för dessa. När det gäller upplåtelseformerna anser länsstyrelsen att nyttjanderättsavtal kan innebära möjligheter att på ett smidigt sätt tillgodose berörda parter genom att regler kan ställas upp för markanvändning, ersättning vid skador m. m.

Länsstyrelsen påpekar vikten av att frågor beträffande naturvård, kulturminnesvård och miljöskydd beaktas. Kompletterande utredningar bör göras beträffande sådana frågor samt angående upplåtelsefrågor m. m. Det behövs en detaljerad kartläggning av berörda fastigheter och av den bebyggelse som kan väntas bli berörd av övningsverksamheten. Plan- och byggnadsfrågor, i synnerhet vad gäller Visbys framtida utbyggnad, bör särskilt uppmärksammas. Stor vikt måste enligt länsstyrelsen fästas vid trafiksä-

kerhetsfrågorna vid planeringen av de korsningspunkter med väg 140 som framryckningsstråken medför. Sammanfattningsvis anser länsstyrelsen att i förslaget och vid genomförda samråd förhållandena beträffande en utvidgning av Tofta övnings- och skjutfält har redovisats vara sådana att ett genomförande enligt principerna i framlagt förslag bör tillstyrkas. Detaljerade föreskrifter om övningsfältet och verksamheten inom detta bör utarbetas i samråd med berörda myndigheter, organisationer och markägare.

Gotlands kommun tillstyrker i stort markdispositionen inom Toftafältet jämte grupperingsplatser och framryckningsvägar. Akermarken i ytterområdena bör enligt kommunens mening även i fortsättningen kunna brukas. Eventuella bullerzoner bör förläggas inom militärt område. Vad gäller formerna för upplåtelse bör nyttjanderätt i stället för överlåtelse av marken användas så långt detta är möjligt. Det är väsentligt för kommunen att framtida samhällsbyggnad inte ytterligare hindras i området söder om Visby.

Lantbrukarnas länsförbund på Gotland anser att det går att avsevärt förbättra övningsförhållandena inom Tofta skjutfält genom omdisposition av verksamheten. Förbundet kräver att sådan omdisponering genomförs t. ex. genom att flytta förläggningen Blåhäll. Om mera mark behöver tas i anspråk för övningsändamål måste denna begränsas så långt möjligt. Förbundet anser det nödvändigt att såväl åker som skog inom den föreslagna marken kan brukas av markägarna även i fortsättningen. I annat fall kommer ett flertal markägare att bli tvingade att överge sina lantbruk. En av parterna gemensamt tillsatt skaderegleringsnämnd bör kontinuerligt värdera uppkomna skador samt värdera kostnader på grund av driftsstörningar. Vad gäller de föreslagna framryckningsstråken tar det nordligaste betydande arealer i anspråk, varigenom ett flertal skiften sönderdelas. Förbundet anser det angeläget att en annan lösning eftersträvas. Valet av grupperingsplatser bör vara så flexibelt att samhällsutvecklingen och de enskilda brukningsenheternas investeringar och verksamhet inte hindras. Länsförbundet utgår från att utnyttjandet av grupperingsplatser inte kommer att ske i större omfattning än hittills. Kontakter mellan militären och markägarna måste ske vid varje tillfälle som grupperingsplatserna skall utnyttjas. Sammanfattningsvis anser länsförbundet att utvidgningen av Tofta skjutfält skall begränsas så långt möjligt och att oundgängligen nödvändig utvidgning skall ske genom överenskommelse om nyttjanderätt med berörda markägare. Förutsättningar för frivilliga uppgörelser om försäljning saknas helt enligt förbundets mening. Behovet av stråk och grupperingsplatser bör kunna tillgodoses genom ett nära samarbete med markägarna, varvid förutsätts att det effektiva utnyttjandet blir av ungefär samma omfattning som f. n.

Fastighetsnämndens överväganden och förslag

1 Behovet av övningsmark

Fastighetsnämnden angav i sitt yttrande den 7 mars 1978 om ett nytt pansarövningsfält för P 18 att endast något av alternativen Martille och Homa skulle tillgodose behovet av övningsmark för utbildning av de nuvarande pansarförbanden på Gotland. Överbefälhavarens utredningar har inte redovisat några nya omständigheter som föranleder nämnden att nu göra en annan bedömning.

Det förslag till markanskaffning som överbefälhavaren nu har lagt fram och som omfattar utvidgning av Tofta skjutfält fram till väg 140 samt vissa stråk och grupperingsplatser öster om väg 140 har överbefälhavaren emellertid kompletterat med dels en minskning med 30% av arméns grundutbildningskontingent på Gotland, dels en ändring av pansarbataljonernas krigsorganisation. Ändringen innebär att antalet kompanier i bataljonerna minskas. Detta medför i sin tur att behovet av övningsmark för bataljonernas tillämpningsövningar minskar i viss mån. Överbefälhavaren bedömer att den föreslagna utvidgningen i kombination med övriga föreslagna åtgärder skall ge rimliga betingelser för utbildning i pansarbataljon, även om möjligheten att genomföra tillämpningsmoment allttjämt är liten.

Fastighetsnämnden har låtit en delegation bestående av nämndens ordförande och arbetsutskott besöka Gotland. För denna delegation har på platsen redovisats hur den ändrade krigsorganisationen av pansarbataljonerna är avsedd att fungera. Likaså har i terrängen redovisats hur ändringen i krigsorganisationen och minskningen i arméns utbildningskontingent på Gotland inverkar på behovet av övningsmark. Vid denna genomgång har deltagit – förutom företrädare för chefen för armén, militärkommandochefen på Gotland och de berörda förbanden – representanter för länsstyrelsen och andra berörda länsorgan, kommunen och Lantbrukarnas länsförbund på Gotland. Ytterligare föredragning har skett inför nämnden av representant för chefen för armén. Efter dessa kompletterande genomgångar är fastighetsnämnden benägen att godta överbefälhavarens bedömning av den inverkan som den föreslagna ändringen av pansarbataljonernas krigsorganisation och minskningen av arméns utbildningskontingent har på behovet av övningsmark. Det av överbefälhavaren föreslagna tillskottet i övningsmark (mark mellan Tofta skjutfält och väg 140, grupperingsplatser och stråk) bör i rimlig utsträckning kunna förbättra utbildningsbetingelserna i den ändrade förbandsorganisationen, även om behovet av ytterligare övningsmark inte helt tillgodoses.

2 Äganderätt eller nyttjanderätt

Under utarbetandet av det av överbefälhavaren nu framlagda förslaget har från markägarnas sida framförts att man är beredd upplåta nya områden till försvaret endast med nyttjanderätt. Lantbrukarnas länsförbund på Gotland har i yttrande förklarat att förutsättningar för frivilliga överenskommelser av försäljning av mark saknas. Länsstyrelsen och kommunen har också uttalat sig för att nyttjanderättsupplåtelser bör ske så långt det är möjligt.

Överbefälhavaren anser för sin del att området väster om väg 140 bör förvärfvas med äganderätt. Med anledning av länsstyrelsens, kommunens och markägarnas yttranden accepterar han emellertid t. v. att området får disponeras genom nyttjanderättsavtal, oaktat de olägenheter – påtalade bl. a. av fortifikationsförvaltningen – som bedöms uppstå genom denna dispositionsform. Överbefälhavaren anför vidare att framtida erfarenheter av en disposition genom nyttjanderättsavtal får visa om denna dispositionsform är tillräcklig eller om ett förvärv senare måste aktualiseras. Förvärv av delar av området bör eftersträvas, om marken bjuds ut till försäljning.

Frågan om att anskaffa övningsmark genom nyttjanderätt i stället för köp har tidigare varit föremål för bedömning. Sålunda har försvarets fredsorganisationsutredning i sitt slutbetänkande del I (Ds Fö 1976: 1) anfört bl. a. följande.

Vi anser att man även i fortsättningen bör överväga om man inte i vissa fall kan arrendera mark för övningar i stället för att komplettera markinnehavet genom köp. Förutsättningen härför är emellertid att den enskilde ägaren kan fortsätta att utnyttja markens produktionsförmåga på ett meningsfullt sätt. Den militära verksamheten får inte vara så omfattande och intensiv att den alltför mycket försvårar ägarens verksamhet.

Fastighetsnämnden förklarade sig i ett över betänkandet avgivet yttrande kunna godta utredningens uttalande i denna del.

Regeringen anmälde betänkandet i prop. 1977/78: 5. Föredragande departementschefen anförde därvid bl. a. följande.

Vidare bör det övervägas att också i fortsättningen arrendera mark för övningar i stället för att förvärva marken. En förutsättning måste dock vara att den enskilde ägaren eller i förekommande fall domänverket har möjlighet att utnyttja markens produktionsförmåga på ett meningsfullt sätt och att övningarna inte åstadkommer mer omfattande ersättningsgilla skador på marken.

Riksdagen (FöU 1978/79: 9, rskr 1978/79: 56) hade inte någon erinran mot det gjorda uttalandet.

Fastighetsnämnden har sökt bilda sig en uppfattning om hur det avsedda militära utnyttjandet av de nya områdena påverkar markägarnas möjligheter att tillgodogöra sig markens avkastningsförmåga och vilka skador som kan väntas uppkomma.

Vad gäller de föreslagna grupperingsområdena anser nämnden att arrendering är en lämplig form för försvarsmaktens utnyttjande av dessa områden. Flera omständigheter talar för detta. Varje enskilt område är relativt litet. Skadorna av det militära utnyttjandet kan väntas bli av begränsad omfattning. Det synes inte heller nödvändigt att låsa fast rätten att utnyttja varje särskilt område för en lång tidsperiod. Alternativa områden kan väljas. Nämnden anser att även den mark som behövs för avsedda stråk bör arrenderas.

Vad beträffar de i utvidgningen ingående områdena väster om väg 140 är fastighetsnämnden mera tveksam. Enligt lämnade uppgifter torde övningar med band- och hjulfordon komma att bedrivas inom stora delar av områdena med undantag för den sydligaste delen. Eftersom områdena i huvudsak utgörs av skogsmark beräknas emellertid körningen med fordon till större delen bli kanaliserad till iordningställda stråk. Detta kan medföra att skadorna på skogen blir av relativt begränsad omfattning. Mot denna bakgrund synes det kanske vara möjligt att förena avsedd militär övningsverksamhet med ett meningsfullt utnyttjande av skogen från ägarnas sida. Militärkommandochefen och Lantbrukarnas länsförbund på Gotland synes eniga om att en begränsad dispositionsrätt till marken för övningar bör kunna fungera. Någon säker uppfattning om hur ett sådant system kommer att verka torde det emellertid inte var möjligt att få förrän systemet prövats under några år.

Med hänsyn till dessa förhållanden vill fastighetsnämnden inte avråda från att i vart fall huvuddelen av marken anskaffas med nyttjanderätt i de fall markägarna önskar det.

Inom det nuvarande skjutfältet ligger två enskilda markområden som enklaver. Dessa områden, som omfattar ca 35 ha fördelade på tre markägare, försvårar ett rationellt utnyttjande av fältet. De bör därför förvärfvas med äganderätt. Även marken mellan skjutfältet och väg 140 bör förvärfvas med äganderätt om och när förutsättningar för frivilliga förvärv finns. Det bör ankomma på lantbruksnämnden att medverka härvid, såväl i form av direkta köp som markbyten.

3 Vissa detaljfrågor

Länsstyrelsen har anfört att vissa kompletterande utredningar bör genomföras som grund för slutligt beslut beträffande utvidgningen. Länsstyrelsen pekar på förekomsten av fornlämningar, bullerproblem m. fl. frågor.

Enligt fastighetsnämndens mening är de allmänna förhållandena inom det aktuella området väl kända genom tidigare utredningar, vilka har berört huvuddelen av området. Beslut med anledning av överbefälhavarens förslag bör därför kunna fattas utan ytterligare utredningar. De av länsstyrelsen angivna frågorna är av den art att de bör beaktas i samband med genomförandet. Sålunda bör slutligt val av grupperingsplatser, detalj-

sträckning av körstråk och andra åtgärder ske i nära samarbete mellan de militära myndigheterna, berörda civila myndigheter och markägarnas organisationer. Det ankommer också på kommunen att i den fortsatta fysiska planeringen ta hänsyn till behovet av övningsmark och förebygga framtida intressekonflikter.

